

АНОТАЦІЯ

Фатуллаєва Н. Я. Псевдоввічливі й псевдоневвічливі стратегії діалогічного мовлення персонажів у британській постмодерністській прозі. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Івано-Франківськ, 2024.

У дисертаційній роботі вперше здійснено поглиблений аналіз категорій псевдоввічливості й псевдоневвічливості, а також особливостей їх реалізації в діалогічному мовленні персонажів британської постмодерністської прози з урахуванням тактико-стратегічного аспекту.

Згідно з результатами дослідження сформульовано авторські твердження, які містять наукову новизну й виносяться на захист. Встановлено, що категорію (не)ввічливості розглядають як багатогранний соціокультурний феномен, що відіграє ключову роль у процесах міжособистісного спілкування. Ввічливість є інструментом для зменшення напруги у спілкуванні, підтримки соціальної дистанції й досягнення ефективної комунікації. Незважаючи на різноманітність підходів і дефініцій, ключовою залишається роль ввічливості у сприянні успішному обміну інформацією й підтримці позитивних відносин у суспільстві. Категорію (не)ввічливості розглянуто як комунікативно-прагматичну категорію, яка відіграє важливу роль у забезпеченні ефективної й гармонійної взаємодії між мовцями. Вона функціонує як механізм регулювання соціальних відносин, що дозволяє підтримувати соціальну дистанцію й створювати позитивний клімат під час комунікативної взаємодії. Ввічливість виконує роль посередника між індивідуальними інтенціями мовців і соціальними очікуваннями, що робить її ключовим елементом у комунікативно-прагматичному аналізі діалогічного мовлення.

Псевдоввічливість визначено як комунікативно-прагматичну категорію, яка полягає у використанні формально ввічливих висловлень із метою приховування

справжніх (неввічливих) інтенцій. Псевдоввічливість схарактеризовано як форму комунікації, яка, хоча й формально дотримується норм ввічливості, насправді виконує функцію прихованої неввічливості, маніпулюючи очікуваннями й емоціями співрозмовника за допомогою мовних і немовних засобів. У роботі окреслено основні диференційні ознаки псевдоввічливості: поверхнева ввічливість, протиріччя між зовнішнім виглядом і неввічливою позицією, нещирість, імплікатура, інтенційність, гумор, соціальний контекст, соціальна грайливість і когнітивний дисонанс. Ці характеристики підкреслюють, що псевдоввічливість є інструментом уникнення відкритого конфлікту, маніпуляції й збереження соціальної гармонії, використовуючи мовні й немовні засоби для створення ілюзії ввічливості, яка насправді приховує негативні інтенції.

Псевдоневвічливість визначено як комунікативно-прагматичну категорію, яка охоплює такі мовленнєві прояви, які на перший погляд можуть здатися неввічливими, грубими або навіть образливими, але насправді виконують функцію зміцнення соціальних зв'язків, вираження солідарності або товаришкості. Псевдоневвічливість функціонує як інструмент соціальної грайливості, де можливі конфлікти й непорозуміння зводяться до мінімуму за допомогою імплікатур, іронії або гумору. У роботі окреслено основні диференційні ознаки псевдоневвічливості: відверта неввічливість, жарт чи глузування, несерйозні інтенції, грайливий тон, спільне розуміння, іронія, контекстуальна відповідність, соціальний зв'язок і перебільшення. Ці характеристики підкреслюють, що псевдоневвічливість спрямована на створення атмосфери довіри й товаришкості. Вона функціонує як засіб соціальної взаємодії, де неввічливі елементи використовують у жартівливій манері для зміцнення зв'язку між комунікантами.

У дисертаційній праці запропоновано інтегровані моделі псевдоввічливості й псевдоневвічливості з опертям на наявні підходи до розуміння (не)ввічливості і її ролі в комунікації. Інтегрована модель псевдоввічливості поєднує принцип ввічливості Дж. Ліча й теорію управління взаємодією Г. Спенсер-Оатей. Інтегрована модель псевдоневвічливості поєднує теорію неввічливості

Дж. Калпепера й теорію управління взаємодією Г. Спенсер-Оатей. Псевдоввічливість і псевдоневвічливість складається з двох елементів – ввічливого й неввічливого. Псевдоввічливе висловлення є поєднанням поверхневої ввічливості й глибинної неввічливості, а псевдоневвічливе висловлення є поєднанням поверхневої неввічливості й глибинної ввічливості. Ці моделі сприяють кращому розумінню, як реалізують псевдоввічливість і псевдоневвічливість, створюючи складні й багатогранні комунікативні ситуації. Зокрема, в роботі проаналізовано, як персонажі британської постмодерністської прози використовують мову для маніпуляції, захисту власних інтересів, уникнення конфліктів, підтримання гармонії під час взаємодії, покращення взаємин або зміцнення довіри.

Результати дослідження засвідчили, що псевдоввічливість і псевдоневвічливість є важливими елементами комунікативної поведінки персонажів британської постмодерністської прози. У роботі проаналізовано особливості реалізації псевдоввічливих і псевдоневвічливих стратегій із урахуванням функціонально-прагматичного аспекту, що дало змогу виявити специфічні комунікативно-прагматичні тактики й прийоми, за допомогою яких такі стратегії сприяють досягненню комунікативно-прагматичних цілей, маніпулюючи сприйняттям і відносинами між учасниками комунікації. З'ясовано, що у своєму діалогічному мовленні персонажі використовують десять комунікативно-прагматичних стратегій псевдоввічливості. Серед псевдоввічливих стратегій виділено: стратегію сардонічної згоди (10,82%), стратегію прихованої незгоди (16,11%), стратегію конверсаційних імплікатур (7,69%), стратегію фейкового ентузіазму (9,54%), стратегію надмірної офіційності (18,8%), стратегію нещирих компліментів (7,36%), стратегію прихованої критики (10,62%), стратегію нещирої подяки (7,05%), стратегію нещирого вибачення (6,1%), стратегію маніфестації турботи (2,91%). З'ясовано, що у своєму діалогічному мовленні персонажі використовують сім комунікативно-прагматичних стратегій псевдоневвічливості. Серед псевдоневвічливих стратегій виділено: стратегію фейкового обурення (15,69%), стратегію грайливої погрози (11,34%), стратегію

відвертої критики (25,7%), стратегію нещирої образи (9,31%), стратегію двозначних компліментів (18,68%), стратегію сардонічної похвали (12,63%), стратегію маніфестації покори (6,65%). Кожна з цих стратегій має свої особливості й механізми реалізації, які впливають на загальний тон комунікації й на розвиток стосунків між персонажами. Тактики, які використовують у межах цих стратегій, передбачають такі прийоми, як іронічне використання ввічливих формул, використання сарказму й іронії, маніпулювання соціальними очікуваннями й нормами, а також контекстуальні інверсії ввічливості.

У дисертаційній роботі запропоновано інвентар різнорівневих засобів реалізації псевдоввічливих і псевдоневвічливих стратегій у британській постмодерністській прозі. З'ясовано, що псевдоввічливі й псевдоневвічливі стратегії реалізують за допомогою фонетичних, морфологічних, лексичних і синтаксичних засобів. Зокрема, персонажі британської постмодерністської прози використовують у своєму діалогічному мовленні такі засоби вираження псевдоввічливості й псевдоневвічливості, як інтонація, формальні або зневажливі звертання, імперативні конструкції, питальні конструкції, риторичні запитання, умовні конструкції, модальні дієслова, фразеологізми, еліптичні конструкції, експресивні синтаксичні структури, стилістичні засоби. Інтонація кардинально змінює значення висловлення, створюючи емоційний фон, а формальні чи зневажливі звертання додають іронічного, саркастичного чи гумористичного тону. Імперативні конструкції й риторичні запитання посилюють аргументацію й створюють драматичний ефект. Умовні конструкції виражають скептицизм або надають спілкуванню легкості й невимушеності, а модальні дієслова посилюють сарказм або сумнів. Фразеологізми, еліптичні конструкції й стилістичні засоби пом'якшують висловлення, а експресивні синтаксичні структури підкреслюють емоційний стан персонажів, додають діалогічному мовленню жвавості, гумору й іронії, сприяючи створенню позитивної атмосфери. Усі ці засоби підкреслюють складність і багатогранність комунікативної взаємодії, що виходить за межі традиційної (не)ввічливості.

Результати й узагальнення дослідження можна використовувати під час написання праць із лінгвопрагматики, комунікативної прагматики, психолінгвістики й соціолінгвістики, де вони сприятимуть глибшому розумінню функціонально-прагматичних аспектів комунікативно-прагматичних стратегій. Вивчення псевдоввічливості й псевдоневвічливості також може бути корисним у контексті міжкультурної комунікації, де важливо розуміти нюанси ввічливості й неввічливості в різних культурних контекстах.

Ключові слова: постмодерністський художній текст, позитивна ввічливість, негативна ввічливість, комунікативний кодекс, псевдоввічливість, псевдоневвічливість, комунікативно-прагматичний підхід, комунікативна ситуація, комунікативна стратегія, комунікативна тактика, мовленнєвий акт, адресат, адресант, імплікатури, прагматика.

ABSTRACT

Narmin Fatullaieva. Mock politeness and mock impoliteness strategies of dialogical speech of characters in British postmodern fiction. – Qualifying manuscript.

The thesis is for obtaining Doctor of Philosophy Degree, the field 03 Humanities, specialty 035 Philology. Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, 2024.

In the dissertation, an in-depth analysis of the categories of mock politeness and mock impoliteness, as well as the peculiarities of their implementation in the dialogical speech of characters in British postmodern fiction, is conducted for the first time, taking into account the tactical-strategic aspect.

According to the research findings, original assertions containing scientific novelty have been formulated and are presented for the defence. It has been stated that the category of (im)politeness is viewed as a multifaceted sociocultural phenomenon that plays a key role in interpersonal communication processes. Politeness serves as a tool for reducing tension in communication, maintaining social distance, and achieving effective communication. Despite the variety of approaches and definitions, the key role

of politeness remains in facilitating successful information exchange and maintaining positive relationships in society. The category of (im)politeness is considered a communicative-pragmatic category that plays an important role in ensuring effective and harmonious interaction between speakers. It functions as a mechanism for regulating social relations, allowing for the maintenance of social distance and the creation of a positive atmosphere during communicative interaction. Politeness acts as a mediator between the individual intentions of speakers and social expectations, making it a key element in the communicative-pragmatic analysis of dialogical speech.

Mock politeness is defined as a communicative-pragmatic category that involves the use of formally polite utterances to conceal real (impolite) intentions. Mock politeness is characterized as a form of communication that, while formally adhering to the norms of politeness, actually serves the function of hidden impoliteness, manipulating the expectations and emotions of the addressee through both verbal and non-verbal means. The study outlines the main differential features of mock politeness: superficial politeness, contradiction between the polite form and impolite essence, insincerity, implicature, intentionality, humour, social context, social playfulness, and cognitive dissonance. These characteristics emphasize that mock politeness is a tool for avoiding conflict, manipulation, and maintaining social harmony by using verbal and non-verbal means to create the illusion of politeness, which in reality conceals negative intentions.

Mock impoliteness is defined as a communicative-pragmatic category that encompasses speech acts that may initially seem impolite, rude, or even offensive, but in reality serve the function of strengthening social bonds, expressing solidarity, or fostering camaraderie. Mock impoliteness functions as a tool of social playfulness, where potential conflicts and misunderstandings are minimized through implicatures, irony, or humour. The study outlines the main differential features of mock impoliteness: overt impoliteness, joking or teasing, non-serious intentions, playful tone, shared understanding, irony, contextual appropriateness, social bonding, and exaggeration. These characteristics emphasize that mock impoliteness is aimed at creating an atmosphere of trust and camaraderie. It functions as a means of social

interaction where impolite elements are used in a playful manner to strengthen the connection between communicants.

In the research paper, integrated models of mock politeness and mock impoliteness are outlined on the basis of existing approaches to understanding (im)politeness and its role in communication. The integrated model of mock politeness combines J. Leech's Politeness Principle and H. Spencer-Oatey's Rapport Management Theory. The integrated model of mock impoliteness combines J. Culpeper's Impoliteness Theory and H. Spencer-Oatey's Rapport Management Theory. Mock politeness and mock impoliteness consist of two elements: politeness and impoliteness. A mock polite utterance is a combination of superficial politeness and impoliteness evaluation, while a mock impolite utterance is a combination of superficial impoliteness and politeness evaluation. These models contribute to a better understanding of how mock politeness and mock impoliteness are implemented, creating complex and multifaceted communicative situations. Specifically, the study analyses how characters in British postmodern fiction use language to manipulate, protect their interests, avoid conflicts, maintain harmony during interactions, improve relationships, or strengthen trust.

The research findings have demonstrated that mock politeness and mock impoliteness are important elements of the communicative behaviour of characters in British postmodern fiction. The study analyses the peculiarities of implementing mock politeness and mock impoliteness strategies, considering the functional-pragmatic aspect. This has made it possible to identify specific communicative-pragmatic tactics and techniques through which these strategies contribute to achieving communicative-pragmatic goals by manipulating the perceptions and relationships between communication participants. It was discovered that characters employ ten communicative-pragmatic strategies of mock politeness in their dialogical speech. The following mock politeness strategies have been identified: the strategy of sardonic agreement (10,82%), the strategy of hidden disagreement (16,11%), the strategy of conversational implicatures (7,69%), the strategy of fake enthusiasm (9,54%), the strategy of excessive formality (18,8%), the strategy of insincere compliments (7,36%),

the strategy of hidden criticism (10,62%), the strategy of insincere gratitude (7,05%), the strategy of insincere apology (6,1%), and the strategy of manifestation of concern (2,91%). Additionally, it was discovered that characters employ seven communicative-pragmatic strategies of mock impoliteness in their dialogical speech. The following mock impoliteness strategies have been identified: the strategy of fake outrage (15,69%), the strategy of playful threat (11,34%), the strategy of overt criticism (25,7%), the strategy of insincere insult (9,31%), the strategy of ambiguous compliments (18,68%), the strategy of sardonic praise (12,63%), and the strategy of manifestation of submission (6,65%). Each of these strategies has its own characteristics and mechanisms of implementation that influence the overall tone of communication and the development of relationships between characters. The tactics used within these strategies involve techniques such as the ironic use of polite formulas, the use of sarcasm and irony, manipulation of social expectations and norms, as well as contextual inversions of politeness.

The dissertation proposes an inventory of multi-level means for implementing mock politeness and mock impoliteness strategies in British postmodern fiction. It has been outlined that these strategies are implemented through phonetic, morphological, lexical, and syntactic means. Specifically, characters in British postmodern fiction use various means in their dialogical speech to express mock politeness and mock impoliteness, such as intonation, formal or derogatory address forms, imperative constructions, interrogative constructions, rhetorical questions, conditional constructions, modal verbs, idioms, elliptical constructions, expressive syntactic structures, and stylistic devices. Intonation dramatically alters the meaning of an utterance, creating an emotional backdrop, while formal or derogatory forms of address add an ironic, sarcastic, or humorous tone. Imperative constructions and rhetorical questions enhance the argumentation and create a dramatic effect. Conditional constructions convey scepticism or lend an air of lightness and informality to the conversation, while modal verbs amplify sarcasm or doubt. Idioms, elliptical constructions, and stylistic devices mitigate the utterance, while expressive syntactic structures emphasize the emotional state of the characters, adding liveliness, humour,

and irony to the dialogue, thereby fostering a positive atmosphere. All these means emphasise the complexity and multifaceted nature of communicative interaction, which goes beyond traditional (im)politeness.

The findings of the research paper can be used in the works on linguopragmatics, communicative pragmatics, psycholinguistics, and sociolinguistics, where they will contribute to a deeper understanding of the functional-pragmatic aspects of communicative-pragmatic strategies. The study of mock politeness and mock impoliteness may also be useful in the context of intercultural communication, where it is important to understand the nuances of politeness and impoliteness across different cultural contexts.

Key words: postmodernist artistic text, positive politeness, negative politeness, communicative code, mock politeness, mock impoliteness, communicative-pragmatic approach, communicative situation, communicative strategy, communicative tactic, speech act, addresser, addressee, implicatures, pragmatics.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, що опубліковані у наукових фахових виданнях України:

1. Фатуллаєва Н. Мовленнєва формула вибачення як складник концепту «ввічливість» (на матеріалі роману Джордж Мойєс «The last letter from your lover»). *Актуальні питання гуманітарних наук. Мовознавство. Літературознавство*. 2020. Вип. 34. Том 5. С. 130–137.

URL: http://www.afhn-journal.in.ua/archive/34_2020/part_5/22.pdf

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/34-5-20>

2. Фатуллаєва Н. Я. Іронія як комунікативно-прагматична суперстратегія псевдоввічливості. *Сучасні дослідження з іноземної філології: збірник наукових праць*. Ужгородський національний університет: Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 2 (24). С. 178–186.

URL: <http://philol-zbirnyk.uzhnu.uz.ua/index.php/philol/article/view/325/509>

DOI: <https://doi.org/10.32782/2617-3921.2023.24.178-186>

3. Fatullaieva N. Ya. Evolution of (im)politeness theories: a critical analysis of existing approaches and concepts. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. Philology*. 2023. Vol. 10. P. 103–112.

URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/jpnuphil/article/view/8504/8622>

DOI: <https://doi.org/10.15330/jpnuphil.10.103-112>

4. Fatullaieva N. Ya. Sarcasm as a communicative-pragmatic superstrategy of mock politeness. *Folium*. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2024. № 4. P. 274–279.

URL: <https://journals.pnu.if.ua/index.php/folium/article/view/104/102>

DOI: <https://doi.org/10.32782/folium/2024.4.41>

5. Фатуллаєва Н. Я. Функціонально-семантичний простір категорії псевдоневвічливості: аналіз диференційних ознак і їхніх функціональних ролей у її структурі. *Вісник науки та освіти. Серія «Філологія»*: журнал. 2024. № 5 (23) 2024. С. 512–522.

URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/12056/12117>

DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-5\(23\)-512-522](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-5(23)-512-522)

Наукові праці в матеріалах конференцій

6. Фатуллаєва Н. Я. Псевдоввічливість як комунікативно-прагматична категорія. *Proceedings of the 2th International scientific and practical conference «Modern education using the latest technologies»* (January 17–20, 2023). Lisbon, Portugal. International Science Group. 2023. P. 355–357.

URL: <https://isg-konf.com/modern-education-using-the-latest-technologies/>

DOI: <https://doi.org/10.46299/ISG.2023.1.2>

7. Фатуллаєва Н. Я. Псевдоневвічливість як комунікативно-прагматична категорія. *Proceedings of the 4th International scientific and practical conference «Science and technology: problems, prospects and innovations»* (January 18–20, 2023). Osaka, Japan. CPN Publishing Group. 2023. P. 453–458.

URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2023/01/SCIENCE-AND-TECHNOLOGY-PROBLEMS-PROSPECTS-AND-INNOVATIONS-18-20.01.23.pdf>

8. Fatullaieva N. A comparative analysis of multifarious definitions of the category of (im)politeness. *Proceedings of the VI International scientific and practical conference «The Aspects of Contemporary Scientific Research that Encompass Both Theoretical and Practical Components»* (January 10–12, 2024). Venice, Italy, International Scientific Unity. 2024. P. 260–263.

URL: <https://isu-conference.com/wp-content/uploads/2024/01/The-aspects-of-contemporary-scientific-research-Jan-10-12-2024-Venice-Italy.pdf>

9. Фатуллаєва Н. Я. Функціонально-семантичний простір категорії псевдоввічливості: аналіз диференційних ознак і їхніх функціональних ролей у її структурі. *Сучасний стан та пріоритети модернізації науки, освіти та технологій*: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Біла Церква, 10 січня 2024 р.): у 3 ч. Біла Церква: ЦФЕНД, 2024. Ч. 1. С. 47–50.

URL: <https://www.economics.in.ua/2024/01/10-1.html>